

פרק 35 ❓ קיסר אדום: מורשת של כוח ❓ חלק ב'

<https://greatgame.blog/wp-content/uploads/2021/10/episode-35.mp3>

להורדת הפרק ❓ [קישור](#)

גם ב-itunes: [קישור](#)

וגם ב-youtube: [קישור](#)

בפרק הקודם הכרנו את עלילותיו של מאו בניסיון להצעיד את סין קדימה ולשמור על שליטתו במפלגה הקומוניסטית. בפרק היום נכיר את מאבקי הכוח שהולידו את מה שאנו מכירים כדואליות הסינית: מצד אחד היברידי של סוציאליזם וקפיטליזם, מצד שני שלטון פוליטי טוטליטארי. נלמד על שני המחנות שנאבקו לנשמתה של סין בתקופתו של דנג ומה באמת קרה בדיכוי ההפגנות בכיכר טיאננמן. בואו נתחיל.

אני רוצה לפתוח בסיכום קצר של הפרק הקודם, בדגש על הדינמיקה של המחנות השונים בתוך המפלגה הקומוניסטית. ככה יהיה לנו סדר בראש ואת הרקע המתאים להבין את הפרק הנוכחי.

ב-1949 המפלגה הקומוניסטית הייתה מחנה אחד, עם מאו כמנהיג היחיד דה-פקטו. לאחר כישלון "הקפיצה הגדולה קדימה" ב-1962 קמו שני מחנות: מחנה פרגמטי ומחנה אידיאלי. הפרגמטים היו מעוניינים לשלב בין סוציאליזם למעין כלכלת שוק מתוך הבנה שתמריץ חומרי נדרש בשביל להניע עובדים. הם גם שמו את הדגש על ידע טכני ונתונים כבסיס לקביעת מדיניות, ולא אידיאולוגיה. לעומתם האידיאליסטים בראשות מאו האמינו שהדבר החשוב ביותר הוא לדבוק באידיאולוגיה הסוציאליסטית של תכנון מרכזי ושוויון, גם במחיר של כישלון כלכלי. עבורם דיבורים על "תמריץ חומרי" נשמעו ככפירה בתורתם של מרקס, לנין ומאו.

על-אף שהמחנה הרפורמי השיג מספר הישגים בתחילת שנות ה-60, הוא נמעך ע"י מאו. מאו השתמש בכת האישיות שלו בשביל להניע מיליוני צעירים ששימשו אותו לטהר את המפלגה מאישים המתנגדים לו. המהפכה התרבותית של 1966-1976 חילקה את המפלגה מחדש בגישה למהפכה התרבותית. מחנה אחד, אם נרצה "המחנה המתון", רצה לסיים את המהפכה ולהשיג יציבות. מחנה שני, המחנה הרדיקלי, רצה להמשיך ולטהר לחלוטין את המפלגה מגורמים "בורגנים" ו"אנטי-מהפכניים".

בשתי התקופות הללו הגורם המכריע איזה מחנה ישלוט בכיפה היה מאו דזה דונג. הודות לכת

האישיות שלו הוא היה בעל כוח שחרג מעבר לכוחה של המפלגה. הודות לה הוא הצליח ב-1966 להקים על המפלגה את צעירי סין, התקוממות שדחקה את המחנה הפרגמטי לשוליי המפלגה. הם נדחקו לא מפני שהם היו חלשים במפלגה, או מפני שהתוו נתיב לא נכון לסיין [?] אלא מפני שמאו לא הסכים עם דרכם, מטעמים אידיאולוגיים ואישיים. הוא יצא במהפכה אישית נגדם וזו עלתה לסיין בעשור של אנרכיה ופגיעה כלכלית.

המהפכה התרבותית הסתיימה ב-1976, עם מותו של מאו והמפלגה הייתה מוכנה לשלב חדש. המחנה המתון, זה שתמך ביציבות וסדר, חזר לשלוט במפלגה. כל מי שהיה חבר במחנה המתון הסכים שהכלכלה הריכוזית נכשלה להביא צמיחה לסיין. הם היו אבל חלוקים בלמה זה חשוב ועד כמה הם מוכנים לוותר על המודל שלה. שוב קמו ועלו שני מחנות: המחנה הרפורמי והמחנה השמרני, שהגדירו את עצמם ביחס לרפורמות הכלכליות של דנג שיאו פינג שהתחילו ב-1978.

השמרנים היו מעוניינים מעל הכול לשמור על שלטון המפלגה הקומוניסטית בסיין. הם הסכימו לרפורמות מסויימות בכלכלה מפני שהם הבינו, לאור מאה שנות ההשפלה, שאם המפלגה רוצה להמשיך לשלוט היא חייבת להבטיח רווחה חומרית לעם הסיני. אם הוא יגווע שוב ברעב כמו בקפיצה הגדולה, שלטון המפלגה יסתיים. הם התייחסו לרפורמות אפשריות בכלכלה כרע הכרחי [?] הם לא רצו אותן, אבל לא הייתה להם ברירה. הם היו מוכנים לקבל מעט רפורמות, אך תוך שהם אווזים ברעיון של כלכלה ריכוזית ושואפים לצמצם עד כמה שאפשר את הרפורמות.

הרפורמים ראו ברפורמות כלכליות שלב בדרך לשלטון דמוקרטי יותר בסיין. בין חבריה היה הו יאו-באנג (Hu Yaobang), המזכיר הכללי של המפלגה עד 1987 [מקור]. עבור הקבוצה הזו הרווחה של העם הסיני לא הייתה כלי לשלטון, אלא מטרה בפני עצמה. הם רצו להכפיף את המפלגה לחוק, להעניק חופש ביטוי לאזרחים ולתת זכויות פרט. עבורם ההתנערות מהכלכלה הריכוזית הייתה חלקה מהתנערות מהאידיאולוגיה של מאו בכלל, אולי אף מרעיון "[הדיקטטורה הדמוקרטית של העם](#)" שהיה הבסיס לדיקטטורה המפלגתית.

בין שתי הקבוצות הללו עמד דנג שיאו פינג, ששב למרכז הכוח של המפלגה אחרי מותו של מאו. דנג היה שותף לחששם של השמרנים מאיבוד כוחה של המפלגה, בו בזמן שתמך ברפורמים כי ידע שהם אלו שיקדמו את הרפורמות הכלכליות שלו. ב-1978 דנג ידע שתמיכתו היא במחנה הרפורמי. אך האם התמיכה הזו תחזיק לאורך זמן?

הרפורמות הכלכליות

בדצמבר 1978, בכנס של הוועידה המרכזית של המפלגה הקומוניסטית, הוחלט שהמיקוד של המפלגה יהיה "מודרניזציה סוציאליסטית" והפיכת סין למדינה סוציאליסטית דגולה. זו הייתה מכבסת מילים לעובדה שהמפלגה החליטה להכניס אלמנטים של שוק חופשי לכלכלה הסינית. בעיני רבים הכנס של דצמבר 1978 הוא נקודת ההתחלה לתקופה של רפורמות משמעותיות בכלכלה הסינית. לא עוד תכנון מרכזי ומשק בשליטה ממשלתית מלאה, כי אם יוזמה פרטית,

רכוש פרטי ואימוץ הדרגתי של מודל שוק בחלק מענפי הכלכלה הסינית.

האדריכל של הרפורמות היה דנג שיאו פינג, ששב ב-1976 למרכז הכוח של המפלגה לאחר שהודח והוגלה במהפכה התרבותית. בניגוד למאו, דנג היה פרגמטי בנוגע לסוגיות כלכליות ותמך ברפורמות במשק הריכוזי של סין ככלי להשגת צמיחה. דנג ניסח את גישתו במשפט: "אין זה משנה אם החתול לבן או שחור; כל עוד הוא תופס עכברים, הוא חתול טוב". כלומר זה לא משנה אם הכלכלה ריכוזית או חופשית כל עוד היא משיגה את הצמיחה הרצויה.

הרפורמות הכלכליות בוצעו במספר שלבים, במטרה שלא לגרום "להלם" כלכלי. ב-1982 המדינה העבירה באזורי הכפר חלקות אדמה למשפחות פרטיות. כל משפחה קיבלה חלקת אדמה שאת חלק מיבולה המדינה לקחה ואת השאר המשפחה יכלה למכור ולשמור את הכסף לעצמה. ב-1986 המדינה אפשרה לחברות קטנות לעבור מבעלות ממשלתית לבעלות פרטית. גם חלק מהחברות הממשלתיות הגדולות הופרטו, מה שהוריד את נטל הניהול שלהן מהמדינה.

נוסף על ההפרטה החלקית של המשק הוקמו אזורים כלכלים מיוחדים בדרום סין. מה היה מיוחד בהם? הם היו אזורים מנהלתיים נפרדים בהם הביורוקרטיה והחסמים בפני חברות זרות הורדו למינימום. המטרה של האזורים הללו הייתה למשוך חברות זרות להשקיע במשק הסיני, אך רק במקומות בהם המדינה הסינית אפשרה. לא כל המשק נפתח להשקעה זרה, אלא רק האזורים המיוחדים.

האזורים המיוחדים הפכו למרכזים של תעשייה וטכנולוגיה, כשחברות מערביות רבות הקימו מפעלים בשביל להשתמש בכוח העבודה הזול של הסינים. הודות לאזורים הללו סין הפכה למרכז הייצור של העולם.

סימנים של דמוקרטיה?

הפתיחות הכלכלית והרפורמות במשק הביאו חלק להאמין שסין בדרך להפוך לדמוקרטיה. הקשר הנסיבתי בין שוק חופשי ודמוקרטיה הוא מבוסס: אירופה עברה תהליך דמוקרטי במקביל לעלייתו של מעמד הביניים הבורגני של עסקים קטנים.

אפשר גם לחשוב על קשר סיבתי בין השניים: שוק חופשי אינו יכול לשגשג אלא במדינה בעלת שלטון חוק המבטיח את זכויות האזרח אל מול המדינה. רק במצב כזה האזרח ירגיש בטוח לעבוד ולהשיג רכוש, בידיעה שהמדינה אינה יכולה לגזול את רכושו בכוח. אפשר גם לטעון שככל שהאזרח הפרטי משיג עוד כוח כלכלי, הוא ירצה להשיג כוח פוליטי ולו בשביל להבטיח את כוחו הכלכלי. אם המדינה יכולה להטיל עליי מיסים, מדוע שלא אשפיע על החלטות המדינה? ואם אני משלם מיסים למדינה, האם אין לי זכות להחליט למה ישמשו המיסים הללו? אם אני משלם למדינה מדוע שלא יהיה לי חלק בניהולה?

סימן שסין מתקדמת לעבר דמוקרטיה היו הפגנות הסטודנטים של 1986. בדצמבר 1986

סטודנטים הפגינו בדרישה לזכות לבחור נציגים לקונגרס המפלגתי. מה שהתחיל כהפגנה בעיר אחת התפשט ברחבי סין, עם הפגנות שהגיעו לעשרות אלפי אנשים, דוגמת הפגנה בת 30,000 איש בשנחאי [מקור]. אולם, שלא כמו במהפכה התרבותית, ההפגנות לא הצליחו לצבור מומנטום ולהפוך לתנועה אחת. באמצע ינואר הסטודנטים התפזרו וההפגנות נפסקו.

אולם אותם כמה שבועות היו מספקים למחנה השמרני בשביל לדרוש מדג לפטר את המזכיר הכללי הליבראלי הו יאו-באנג באמצע ינואר 1987. למה הם דרשו את התפטרותו? הו עשה מעשה שלא יעשה [?] הוא תמך בדרישת הסטודנטים לפתיחות גדולה יותר בחברה הסינית [מקור]. המחנה השמרני לא היה מוכן לזה. הו פוטר מתפקידו בטענה שביצע "טעויות משמעותיות במדיניות הפוליטית", כלומר היה דמוקרטי מדי. על אף פיטוריו מתפקיד מזכיר המפלגה, הוא שמר על מקומו כחבר בוועידה הקבועה של הלשכה הפוליטית עד מותו באפריל 1989 [מקור].

המחנה השמרני כנראה קיווה שעם מותו של הו הם נפטרים מיריב פוליטי ומחזקים את שלטונם במפלגה. הם לא יכלו לנחש שכמו ב-1966, מותו של הו יהיה נקודת הפתיחה לגל חדש של הפגנות נגד המפלגה: הפגנות כיכר טיאננמן.

הפגנות כיכר טיאננמן

הפגנות כיכר טיאננמן לא התחילו כהפגנות. התחלתן הייתה עם עשרות אלפי סטודנטים שהגיעו לכיכר לחלוק כבוד אחרון למנהיג המנוח [מקור]. הו ייצג עבור הסטודנטים תקווה לשינוי בסין. ככל שחלפו הימים מספר האנשים בכיכר גדל ולאט לאט מכינוס לזכרו של הו הם הפכו למפגינים בדרישה לחופש גדול יותר בסין. הם דרשו חופש ביטוי, מאבק בשחיתות ולקבל חלק גדול יותר בפוליטיקה של המדינה [מקור]. הם רצו את מה שנמנע מהעם הסיני כ-40 שנה [?] להיות באמת מעורבים ברפובליקה העממית שלכאורה משרתת אותם.

המחנות בצמרת המפלגה היו חלוקים בתגובה: המחנה הרפורמי, בראשות המזכיר הכללי החדש ג'או דזה-יאנג (Zhao Ziyang), רצה לפתוח בדיאלוג עם הסטודנטים. ג'או הקשיב לסטודנטים והאמין שהמפלגה הקומוניסטית צריכה להיענות לקריאות שלהם ואולי אף לוותר במקומות מסויימים [מקור]. המחנה השמרני לא היה מוכן אפילו לשקול את זה.

המחנה השמרני, שבין חבריו היה ראש הממשלה לי פנג וסגן ראש הממשלה יאו יאלין (Yao Yilin), ראה בסטודנטים גורם מרדני שיש לפזר [מקור]. באמצע מאי 1989, כחודש מתחילת ההפגנות, ג'או הגיע לדבר עם הסטודנטים והתנצל "שהגענו מאוחר מדי". הוא רצה לשמוע אותם ולפתוח בדיאלוג איתם. הוא לא ידע שבאותו יום ממש בו הוא הגיע לדבר עם המפגינים, סימן של הכרה לכאורה של השלטון בלגיטימיות שלהם, לי פנג הכריז על משטר צבאי בסין [מקור].

הרפורמים רצו לדבר עם המפגינים, בעוד השמרנים היו מוכנים להפעיל את הצבא בשביל להשיב

את הסדר. נראה היה שהמאבק בין המחנות עמד לקרוע את המפלגה מבפנים, שההפגנות בכיכר טיאנאנמן יביאו את המחנה השמרני להתקומם באלימות נגד המחנה הרפורמי ולנסות להשיג את השלטון.

דנג עמד באותו רגע בהתלבטות בה היה מאו במהפכה התרבותית: מצד אחד, הוא הסכים עם המחנה השמרני בנוגע למונופול של המפלגה הקומוניסטית על הפוליטיקה בסין. מצד שני הוא תמך במחנה הרפורמי מפני שהוא ידע שהמחנה הזה יקדם את הרפורמות הכלכליות שהוא היה מעוניין בהן. הוא ידע שהמחנה השמרני ראה בחשד את הרפורמות הכלכליות, והאמין שקפיטליזם הוא רוע שיש לצמצם כמה שניתן [מקור]. מה הוא יחליט? ללכת עם הרפורמים ולהסתכן במלחמת אזרחים, או לתמוך בשמרנים ולסכן את הרפורמות הכלכליות שלו?

סופו של החלום

בתחילת יוני 1989 דנג קיבלת את ההחלטה שלו ☒ הוא החליט לתמוך בשמרנים. הוועידה הצבאית המרכזית אישרה לחיילים וטנקים להיכנס לבייג'ין בשביל לדכא את ההפגנות. צוותי תקשורת ועיתונות הורחקו מהכיכר ונאסר עליהם לצלם. ב-4 ביוני 1989 חיילים סינים פתחו באש על המפגינים, חלקם נהרגו, אחרים נפצעו ורבים מהם נעצרו. ממשלת סין מעולם לא פרסמה מספר הרוגים רשמי. מה קרה שם בכיכר טיאנאנמן אחרי ירי החיילים?

היום אנו יודעים. ב-1999 הארכיון לביטחון לאומי של ארה"ב פרסם שורה של מסמכים מסווגים של מחלקת המדינה מהימים של הפגנות כיכר טיאנאנמן [קישור]. המסמכים מספקים הצצה נדירה ומפתיעה למה שהתרחש בבייג'ין מיד אחרי הירי במפגינים ב-4 ביוני 1989. היינו יכולים לדמיין שמול טנקים ונגמ"שים, הסטודנטים ירימו ידיים ויתפזרו במהירות ולא כך היה. לפי המסמכים על-אף שמאות נהרגו ואלפים נפצעו, המפגינים נלחמו בצבא הסיני באמצעות אבנים ובקבוקי מולוטוב. נגמ"שים הועלו באש וחיילים הוכו למוות. בזיזה החלה במקומות שונים בעיר, לפעמים ע"י חיילים שפרצו לחנויות ובנקים.

גם אחרי שהאזרחים פוזרו מהכיכר, הצבא המשיך לשלוט בבייג'ין עצמה. קרבות רחוב קרו מפעם לפעם ומספר מסמכים מדברים אף על חילופי ירי בין יחידות. האפשרות של פיצול בתוך הצבא והידרדרות נוספת במצב הועלתה ב-6 ביוני בתדריך הבוקר למזכיר המדינה. לפי הערכת האנליסטים של מחלקת המדינה האירועים בכיכר טיאנאנמן שיקפו מאבקי כוח בתוך המפלגה הקומוניסטית [מקור].

ניצחון השמרנים

מעט אחרי אירועי טיאנאנמן, באמצע יוני 1989, ג'או פוטר מתפקידו כמזכיר הכללי של המפלגה ובמקומו מונה ג'יאנג דְּזֶה-מִין (Jiang Zemin), חבר המחנה השמרני. כ-10,000 ממשתתפי ההפגנות נעצרו ונשפטו. על הטבח בכיכר הוטלה צנזורה חריפה. ג'או עצמו הושם תחת מעצר בית. המחנה השמרני ניצח ☒ והוא לא היה יכול לעשות זאת ללא תמיכתו של דנג.

דנג שיאו פינג, הרפורמטור הגדול, תמך בשמרנים ובשימור הדיקטטורה המפלגתית בסין. כשנאלץ לבחור בין יציבות ובין שינוי ⁹² בחר ביציבות. אולם המחנה השמרני לא הכיר לו טובה על תמיכתו, להפך. הם תקפו את הרפורמות הכלכליות שלו ואילו אותן להתפטר בנובמבר 1989 מתפקידו כראש הוועידה הצבאית המרכזית של המפלגה. הם תקפו את הרפורמות הכלכליות שלו וטענו שהאזורים הכלכליים המיוחדים, המנוע הכלכלי של סין, הביאו רק שחיתות ופשע.

דנג הבין לאן הרוחות נושבות ובניסיון להציל את הרפורמות הכלכליות שלו יצא בתחילת 1992 ל"סיור הדרומי", שרשרת ביקורים שלו באזורים הכלכליים המיוחדים בדרום סין. במהלך הסיור הוא שב והדגיש את חשיבותם לכלכלת סין והצליח לעורר תמיכה עממית ברפורמות הכלכליות ולהבטיח שהמחנה השמרני לא יפעל נגד הרפורמות ⁹³ לפחות לא כל עוד הוא חי [מקור]. הוא נפטר בפברואר 1997 בבייג'ין, בן 92.

סיכום

פוליטיקה היא תהליך של העברה או שימור כוח. מהקמתה של הרפובליקה העממית של סין ב-1949, המפלגה הקומוניסטית נשלטה ע"י הפוליטיקה של ההנהגה הבכירה שלה. פרגמטים ואידיאליסטים, מתונים ורדיקלים, רפורמים ושמרנים ⁹⁴ כולם נאבקו אחד עם השני להשיג כוח. מאז דזה-דונג ודנג שיאו-פינג לא היו שונים אחד מהשני כשזה הגיע לפוליטיקה. שני האנשים הבינו את הפוליטיקה של המפלגה וידעו לנצל אותה לטובתם.

מאז היה רדיקל שהאמין שכלכלה ריכוזית ולהט אידיאולוגי ישימו את סין בדרך המלך. דנג חשב שדווקא כלכלת שוק וידע טכני הם הכלים הנדרשים להעלות את סין. 30 השנים האחרונות, של צמיחה כלכלית גדולה, מראות שדנג הוא שצדק. על אף חילוקי הדעות האידיאולוגיים ביניהם, הם היו שותפים בהבנה שמי שמחזיק בכוח הפוליטי הוא שמחליט באיזו דרך תלך סין. ההבנה הזו אילצה את דנג, בנקודה הקריטית של סין, לתמוך בשמרנים ובדיקטטורה הפוליטית של המפלגה ולבגוד באנשים שעזרו לו לקדם את הרפורמות הכלכליות שלו. הוא נתן לשמרנים לנצח ב-1989, ניצחון שהם אוחזים בו עד היום.

בפרק הבא, הפרק בו נכיר את סיפור עלייתו של שי ג'ינפינג לשלטון, נראה מדוע עלייתו לשלטון אינה רק הניצחון הסופי של המחנה השמרני במפלגה הקומוניסטית אלא גם של קבוצה אחת מאוד ספציפית במפלגה ⁹⁵ הנסיכים. על כל זאת, ועוד, בפרק הבא.